

MICHAŁ POCZĄTEK¹

Profesor doktor habilitowany medycyny Zdzisław Gajda – redaktor naczelny „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” w latach 2000-2007

Professor Doctor of Medicine Zdzisław Gajda – the Editor in Chief of Archives of the “History and Philosophy of the Medicine” (2000-2007)

¹ Prywatny Specjalistyczny Gabinet Neurologiczny Michał Początek, Al. Wojska Polskiego 49B, 64-920 Piła

ABSTRAKT

Niniejszy krótki szkic wskazuje tylko na niektóre fakty z życiorysu wszechstronnego erudyty, humanisty, znakomitego lekarza i historyka medycyny, krakowskiego profesora – Zdzisława Gajdy. Tych faktów oraz chwalebnych dokonań ciągle przybywa. Pan Profesor jest bowiem wciąż bardzo aktywny, oryginalny i twórczy.

Słowa kluczowe: Profesor Zdzisław Gajda, historia medycyny, ortodoncja, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”

Profesor Zdzisław Gajda kierował redakcją „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” w latach 2000-2007. Współpracował bezpośrednio z krakowskimi badaczami: zastępcą redaktora naczelnego Andrzejem Śródką i sekretarzem Stanisławem Zwolskim, oraz członkami zespołu: Leszkiem Ekiertem (krótko na początku), Wojciechem P. Kolką i Adamem Wiernikowskim. Redakcję ulokowano w gmachu Katedry Historii Medycyny Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: UJ CM) w Krakowie przy ul. Kopernika 7. Pierwszym wydaniem „Archiwum” przygotowanym przez redaktora Gajdę w roku 2000 był tom 63 (zeszyt

ABSTRACT

The short study presents only a few facts from the splendid biography of professor Zdzisław Gajda from Krakow, the great humanist and an excellent Professor and Master. He was known for his vigour and creativity.

Keywords: Professor Zdzisław Gajda, history of the medicine, orthodontics, „Archives of the History and Philosophy of the Medicine”

3-4), ostatnim zaś tom 69, tj. zeszyt 3-4, pochodzący z roku 2006 (lipiec-grudzień).

Zdzisław Gajda, syn Stanisława (1905-1954) i Felicji (1906-2001), urodził się w Krakowie 30 września 1930 r., w patriotycznej rodzinie rzemieślniczej. Ukończył Szkołę Podstawową im. św. Jana Kantego, mieszczącej się przy ul. Smoleńsk 7 w Krakowie (obecnie SP nr 4 im. Romualda Traugutta). Istniejącą od 1871 r., znaną z wysokiego poziomu nauczania placówką kierował w tym okresie Antoni Radwański. Jej absolwentami (w różnych latach) byli m.in. (sławni potem): malarz Władysław Pochwalski, filozof Roman Ingarden, pi-

sarz Karol Bunsch, historyk Aleksander Krawczuk, aktor Gustaw Holoubek [1,2]. Następnie ukończył krakowskie II Liceum Ogólnokształcące im. Króla Jana III Sobieskiego (za czasów dyrekcji Mieczysława Pawłowskiego), mieszczące się przy ulicy nazwanej też imieniem króla.

Gajda trzykrotnie starał się o przyjęcie na studia lekarskie, ale ze względu na pochodzenie społeczne budzące ideologiczne zastrzeżenia nie został przyjęty. Trafił na stomatologię. Studia w Oddziale Stomatologii Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej w Krakowie ukończył w 1955 r. [3, s. 366]. W latach 1955-1984 był pracownikiem Zakładu Ortodontji Akademii Medycznej w Krakowie (z siedzibą przy ul. Lubicz 24), a następnie w okresie 1984-2000 pełnił obowiązki kierownika Katedry i Zakładu Historii Medycyny i Farmacji tamtejszej AM (od chwili zasadniczej zmiany organizacyjnej w 1993 r. uczelnia nosi miano Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum). W 1965 r. Gajda uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie pracy zatytułowanej *Psychologiczne i pedagogiczne problemy leczenia ortodontycznego*. Promotorem rozprawy był prof. Kazimierz Dominik (1907-1996), kierownik krakowskiego Zakładu Ortodontji.

W 1978 r. Zdzisław Gajda przystąpił do procedury habilitacji z zakresu historii medycyny, aczkolwiek stopień nie został ostatecznie zatwierdzony przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną. W 1986 r. otrzymał stopień doktora habilitowanego medycyny w dziedzinie ortodontji, po obronieniu rozprawy pt. *Wyniki badań nad przemieszczeniem zębowo-żuchwowym*; przewod przeprowadził w Akademii Medycznej we Wrocławiu. Opiekunem pracy był prof. Adam Masztalerz (1925-2004) [4, s. 473].

Profesor Gajda został pierwszym dyrektorem Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ CM i wydawał się naturalnym kandydatem na kustosa. Ostatecznie do tego nie doszło. Jednak m.in. dzięki jego zaangażowaniu muzeum powołano w 1992 r. Uroczyste otwarcie muzeum w Domu Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego przy ul. Radziwiłłowskiej 4 odbyło się z udziałem ówczesnego rektora prof. Andrzeja Szczeklika (1938-2012) w roku 1993. Obecnie nosi ono nazwę Muzeum Historii Medycyny UJ CM.

Wśród ważnych publikacji Zdzisława Gajdy warto wymienić *Nauczanie medycyny na wydziale lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w dobie Rzeczypospolitej Krakowskiej* [5], *Wydział Lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego* [6], *O ulicy Kopernika w szczególności, o Wesołej w ogólności* [7], *Do historii medycyny wprowadzenie* [8], *Przewodnik po Krakowie dla medyków, czyli Kraków medyczny w aspekcie historycznym* [9], *Monumenta Medica Cracoviensia* [10], *Medale medyczne Małgorzaty Kot* [11], *Historia medycyny dla każdego* [12] oraz *Cra-*

ovia Medica [13]. Gajda był współredaktorem (wraz z prof. Andrzejem Wysockim) wydawnictwa *Chirurgia w okupowanym Krakowie. Wspomnienia* [14], przewodniczył też Komitetowi Redakcyjnemu, w którym zasiadali profesorowie Julian Dybiec i Andrzej Śródka, przygotowującemu trzecią edycję klasycznego dzieła Władysława Szumowskiego *Historia medycyna filozoficznie ujęta*. Ukazało się ono w roku 1994, a prof. Gajda omówił pokrótce także biografię i dokonania Władysława Szumowskiego. W tym samym roku, acz w krótszej formie, na łamach „Postępów Mikrobiologii” przypomniał także sylwetkę wszechstronnego polskiego bakteriologa Odo Bujwida (1857-1942) [15].

Profesor jest znakomitym kontynuatorem tradycji nauczania historii medycyny na Uniwersytecie Jagiellońskim. Pierwsze regularne wykłady z tego przedmiotu na ziemiach polskich podjęto w Krakowie na początku XIX w. Wtedy to historia medycyny zaczęła się wyodrębniać jako samodzielny przedmiot i podmiot badań – stawała się równoprawną dziedziną nauki. Było to następstwem już oświeceniowego spojrzenia na świat oraz dynamicznego postępu wiedzy. Ostatecznie zakwestionowano teorię humoralną w patologii, związaną z równowagą czterech żywiołów i czterech cieczy tworzących organizm człowieka, a obowiązującą od starożytności i czasów Hipokratesa – o tyle użyteczną, o ile coraz bardziej przeszkadzającą w rozwoju medycyny, hamującą długo postępy anatomii (aż do czasów Wesaliusza) jako zbędnej w sytuacji humoralnego, uproszczonego podejścia do kliniki. Z kolei zacofanie anatomii powodowało zastój w chirurgii. Nowatorskie koncepcje w przyrodznawstwie zwróciły uwagę na występującą zmienność trendów w dziejach medycyny, jej związków z kulturą, jak również wieloaspektowość badanych zagadnień. Uświadomiono sobie, jak ważnym i niezależnym aspektem cywilizacji jest historia medyczna ludzkości (czyli poniekąd biologiczny wymiar historii i wpływ jednostkowych, zwłaszcza epidemicznych schorzeń na bieg dziejów) [16]. Badając ją w sposób nowoczesny na podstawie zdobyczy współczesnej nauki, lepiej rozumiemy filozofię przyrody, odkrywamy mechanizmy i procesy stanowiące nieodkryte dotąd przyczyny już znanych, ale także prawdopodobnie niektórych „przyszłych” chorób. Poznajemy metody ich zwalczania, „filozofię chorowania” w ciągu wieków i tym samym przy pomocy historii medycyny poszerzamy horyzont współczesnych poszukiwań.

Wykłady z historii medycyny jeszcze w Szkole Głównej Krakowskiej (jako Uniwersytet Jagielloński uczelnia funkcjonuje od 1817 r.) rozpoczął w 1809 r. profesor terapii ogólnej i szczegółowej Franciszek Kosteczki (1758-1844), który wykładał po łacinie. Jego następcą został prof. Wojciech Boduszyński (1768-1833). Potem katedrą historii, nadal jeszcze połączoną z pa-

tologią, kierowali profesorowie Ignacy Woźniakowski (1771-1831), Sebastian Girtler (1767-1833) i Julian Sawiczewski (1795-1854). Kolejnym kierownikiem – już jako profesor nowej jednostki badawczo-dydaktycznej – Katedry Historii Medycyny, Medycyny Sądowej i Policji Lekarskiej został Franciszek Hechel (1795-1851). Połączenie wyżej wymienionych przedmiotów wydaje się nieprzypadkowe i poniekąd słuszne. Historia medycyny wymaga na pewno podstawowych zdolności detektywistycznych (podobnie zresztą jak poczucia humoru i odpowiedniego dystansu do rzeczywistości).

Potem nastął okres znaczącej działalności Józefa Oettingera (1818-1895), który jako pierwszy na ziemiach polskich habilitował się z zakresu historii medycyny. Nadzieje, niestety na jakiś czas zniweczone przez wybuch I wojny światowej, na powstanie samodzielnej katedry historii medycyny, związane z przybyciem w 1910 r. na Uniwersytet Jagielloński doktora, a następnie doc. Adama Wrzosa (1875-1965), ziściły się dopiero w Polsce niepodległej. Pierwszym kierownikiem Katedry został prof. Władysław Szumowski (1875-1954). Wrzosek ostatecznie objął podobną placówkę na Uniwersytecie w Poznaniu. Przedtem zdołał zgromadzić wielotomową kolekcję starodruków. One to wraz z prywatnym zbiorem twórcy pomysłu przechowywania pamiątek medycznych, wybitnego internisty i gastrologa, prof. Walentego Jaworskiego (1849-1924), stały się fundamentem organizacji krakowskiego muzeum [17].

Profesor Gajda jest aktywnym (w Komisji Historycznej), a zarazem Honorowym Członkiem Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego (dalej: TLK), istniejącego od 1866 r. i wydającego jedno z najstarszych polskich czasopism medycznych, a mianowicie miesięcznik „Przegląd Lekarski”. Przez lata był też skarbnikiem TLK oraz m.in. organizatorem corocznych sympozjów o charakterze deontologicznym – *Ból i cierpienie*. Od roku 2003 pełni funkcję prezesa Stowarzyszenia Absolwentów Wydziałów Medycznych (dalej: SAWM) Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stowarzyszenie to kontuuje działalność powstałego w 1963 r. Stowarzyszenia Wychowanków Akademii Medycznej w Krakowie. W 2013 r., podczas obchodów jubileuszu 50-lecia istnienia SAWM Profesorowi wręczono najwyższe wyróżnienie Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego – Medal Medicus Laurentius [18]. Warto dodać, że w 2004 r. z inicjatywy SAWM wzniesiono w Krakowie przy ul. Mikołaja Kopernika, *vis-à-vis* Katedry Historii Medycyny UJ CM, pomnik sławnego lekarza i historyka, księdza kanonika Macieja z Miechowa (1457-1523), w latach 1501-1519 rektora Akademii Krakowskiej i nadwornego medyka króla Zygmunta I Starego. Nadwyrężona upływem czasu figura uczonego dłuta Marka Maślana została wysiłkiem Stowarzyszenia odnowiona, odlana w brązie i posadowiona na nowo w styczniu 2021 r. [19]. W tym-

że roku zmaterializował się też pomysł SAWM UJ CM ufundowania Medalu im. Sebastiana Petrycego (1554-1626), filozofa, lekarza, profesora Akademii Krakowskiej, poety i tłumacza dzieł starożytnych. 15 listopada 2021 r. Rada Pedagogiczna Liceum Ogólnokształcącego im. Sebastiana Petrycego w podkarpackim Pilźnie (powiat Dębica) przychyliła się do inicjatywy SAWM i powołała Kapitułę odznaczenia. Wyróżnienie jest przyznawane corocznie osobom i instytucjom zasłużonym „dla rozwoju i tworzenia pozytywnego wizerunku Ziemi Pilźnieńskiej”. Te działania to tylko niektóre przykłady inicjatyw Profesora Gajdy na rzecz popularyzacji wiedzy historycznej. Wiele wystąpień i publikacji, jak choćby wspomniana *Historia medycyny dla każdego*, ma charakter barwnych gawęd, przystępnych nawet dla osób mniej zorientowanych w temacie. Profesor Gajda chętnie spotyka się z młodzieżą, odwiedza szkoły i zaprasza uczniów na interesujące wycieczki do Krakowa, osobiście służąc za przewodnika [20]. Jako znawca historii i miłośnik tradycji był też orędownikiem przywrócenia zwyczaju noszenia czapek studenckich. W 2010 r., gdy zamyślił wszedł w życie, otrzymał więc od akademickiego Bractwa Uniwersytetu Jagiellońskiego stosowne nakrycie głowy – studencką czapkę *honoris causa*.

Ale zanim to wszystko się wydarzyło, zainteresowanie historią medycyny u Pana Profesora rozbudziła onegdaj kwerenda archiwaliów krakowskiej Akademii Umiejętności (powstałej w 1872 r.). Zaciekały go znalezione listy gratulacyjne, nadesłane z okazji okrągłego jubileuszu (10-lecia) zasłużonego stowarzyszenia. Pochodziły od uczonych światowej sławy, m.in. francuskiego bakteriologa Louisa Pasteura (1822-1895) i niemieckiego patologa Rudolfa Virchowa (1821-1902) [21]. To o tyle niezwykłe, że podczas studiów przyszły profesor nie miał w ogóle okazji, by słuchać wykładów historii medycyny. Katedra bowiem w okresie 1948-1955 nie funkcjonowała z przyczyn ideologicznych. Władze komunistyczne zakazały nauczania tego przedmiotu na uczelniach medycznych w całym bloku sowieckim, uważając go za szczególne zagrożenie. Być może ze względu na potencjalną odporność materii na ewentualne manipulacje i przekłamania? Może w obawie przed niewłaściwym wpływem na budowaną rzeczywistość ustrojową przez lekarzy ukształtowanych zgodnie z duchem tradycji i szlachetnych wartości? Za wykładnię deontologii służyć więc miała wyłącznie filozofia marksistowska.

Jedną z wcześniejszych prac Profesora była dysertacja poświęcona ks. Jackowi Augustynowi Łopackiemu (1690-1761) [22]. Łopacki pełnił funkcję archiprezbitera krakowskiej świątyni Mariackiej, otrzymawszy solidne wykształcenie medyczne i wszechstronne przygotowanie filozoficzne. Praktykował też zresztą jako lekarz. Za darmo pomagał biednym i odrzuconym.

Profesora zafascynowała pewna dwoistość w dziejach medycyny. Z jednej strony była ona skarbnicą tradycji, humanistycznych wartości i twórczych idei, a z drugiej – polem uporczywego, pragmatycznego zastosowania eksperymentu. Medycyna nie jest bowiem przecież jedynie nauką; jest czymś więcej: złożonym „zadaniem”, owszem, ale nie wyłącznie korzystającym z odkryć przyrodniczych i wynalazków technicznych. Empiria, będąca owocem potrzeby i imaginacji, zawsze wyprzedzała naukowe uzasadnienie. Skuteczność działania leczniczego często, choć nie tylko, zależała od racjonalnego sposobu jej tłumaczenia przez naukę. Za niemieckim historykiem medycyny Heinrichem Schippergesem (1918-2003) Profesor chętnie i często więc przypomina, że jesteśmy nie tylko po to, „by tamować krew, ale również, by ocierać łzy”. Profesor bywa sceptyczny wobec nadmiernego podporządkowywania medycyny regułom ścisłej nauki i bałwochwalczych zachwytów nad nowinkami technologicznymi. Dostrzega też wciąż znaczenie elementu magii i tego, co określa się sztuką leczenia. Zachowywał i zachowuje pewien dystans do prób upraszczania historii medycyny i sprowadzania jej funkcji do samej tylko metodologii [23]. Fascynujące i zastanawiające jest to, że myśl Hipokratesa zasadniczo przetrwała do dziś i jest aktualna, mimo licznych nowożytnych rewolucji. Jego (i nie tylko jego) anachroniczne, z obecnego punktu widzenia, odwołania do astrologii *de facto* podkreślały znaczenie sezonowości (choćby w postaci zmieniających się pór roku) i w ogóle rolę cykliczności w życiu człowieka. Zwracały uwagę na wpływ czynników zewnętrznych na zdrowie i powstawanie chorób. Profesor apeluje, by nie wyśmiewać bezrefleksyjnie dawnych sposobów diagnostyki i terapii. Trzeba pamiętać, że w Afryce przez stulecia jedynym i wystarczającym środkiem dezynfekcyjnym było wino bananowe, a chirurg w średniowieczu z konieczności i braku odpowiednich medykamentów znieczulających wykonywał amputację kończyny w rekordowym czasie 45 sekund lub najwyżej w minutę. Wypracowane zaś przez wieki procedury sanitarne na wypadek zarazy, jak widać, okazały się przydatne nawet podczas niedawnej pandemii COVID-19 [24]. Zresztą „nie można zrozumieć konkretnego człowieka, jeśli nie poznamy jego przeszłości. Podobnie jest z medycyną: bez znajomości medycyny w całej pełni jej rozwoju, nie jesteśmy w stanie zrozumieć współczesnego oblicza tej dziedziny” [25], pisze w jednym z artykułów Profesor.

Zdzisław Gajda pełni obecnie funkcję prezesa Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny. Towarzystwo wydało w roku 2023 zredagowaną przez niego interesującą zbiorową pracę *Christus Medicus*. Wśród omawianych zagadnień dotyczących bliskich z gruntu związków religii i sztuki leczenia Gajda stawia cokolwiek prowokacyjne pytanie, czy *Christus*

Medicus może być wzorem dla współczesnego lekarza [26]. Profesor jest też prezesem istniejącego od 1920 r. Krakowskiego Stowarzyszenia Miłośników Historii Medycyny. W latach 1999-2006 pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji Historii i Filozofii Medycyny krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk [27]. Jest miłośnikiem muzyki i malarstwa, entuzjastą pieszych wędrówek po drogach i bezdrożach Jury Krakowsko-Częstochowskiej, a przy tym baczny obserwatorem geologicznych artefaktów. Jako znawca starodruków i bibliofil jest posiadaczem kolekcji oryginalnych ekslibrisów. Jeden z nich został dlań wykonany w 1975 r. przez znanego grafika, Wolfganga Beiera. Przedstawia św. Apolonie trzymającą szczypcę z wyrwanym zębem. Owa męczennica chrześcijańska (247-265) jest bowiem patronką dentystycznego zawodu i wszystkich cierpiących na ból zębów. Kilka ekslibrisów dla państwa Gajdów (Zdzisława i jego małżonki Barbary, również z zawodu stomatologa) wykonał utalentowany twórca Włodzimierz Borkowski [28].

Za zasługi dla rozwoju historii medycyny i Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego prof. Gajdę odznaczono m.in. Medalem profesora Marka Sycha (1923-1997), lekarza anestezjologa, wszechstronnego humanisty i rektora Akademii Medycznej w Krakowie [29]. W ostatnim trzydziestolecu prof. Gajda był promotorem 6 prac doktorskich – ich tematyka stanowiła pochodną głównych kierunków badawczych zainteresowań uczonego, m.in. opieki medycznej nad dzieckiem w Kielcach i na kielecczyźnie w okresie międzywojennym (A. Mierzejewska-Rudnicka, obrona w 1994 r.), sytuacji epidemiologicznej i metod zwalczania chorób zakaźnych na terenie województwa kieleckiego w okresie międzywojennym (H. Mierzwa-Śletarska, obrona w 1999 r.), Polskiego Czerwonego Krzyża w okresie międzywojennym na kielecczyźnie (T. Mierzwa, obrona w 2002 r.), dziejów Kliniki Położniczo-Ginekologicznej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w latach 1918-1939 (P.W. Kolka, obrona w 2000 r.). Ciekawa sylwetka Marii Stromberger, pielęgniarki Niemieckiego Czerwonego Krzyża, stała się przedmiotem zainteresowania doktoranta J. Kucharskiego (obrona w 1999 r.), a T. Gabryś w 2004 r. otrzymała taki sam stopień naukowy na podstawie pracy *Pielęgniarka Polska (1929-1939). Analiza treści czasopisma pielęgniarstwa zawodowego w Polsce* [30].

W reakcji na okazane niedawno zebrane fakty z bogatego i barwnego przecież życiorysu prof. Zdzisław Gajda uśmiechnął się filuternie i trochę przewrotnie, jakby z obawą zastrzegł na wszelki wypadek: „raczej nie pokazujcie tego mojej żonie (...)”.

Wcześniej miałem zaszczyt i przyjemność odbycia krótkiej rozmowy z zacnym Panem Profesorem w kularach zjazdu historyków medycyny, zorganizowanym

w Poznaniu w 2003 r. przez ówczesnego prezesa Polskiego Towarzystwa Historii i Filozofii Medycyny, prof. Romana Meissnera. Pozostają pod stałym urokiem tego wyjątkowego spotkania.

PIŚMIENNICTWO:

- [1] Archiwum prywatne p. Marii Przybyszewskiej, współpracującej z prof. Z. Gajdą.
- [2] *Historia Szkoły Podstawowej nr 4 w Krakowie*, [online] https://www.sp4krakow.pl/historia_szkoły/ – 31.01.2024.
- [3] Piskozub K., Popławski Z., Presser-Turski F. i wsp., *Spis fachowych pracowników służby zdrowia, Lekarze dentyści*, PZWL, Warszawa (Polska) 1961.
- [4] Kardas M., Bruziewicz-Mikłaszewska B., Dobrzyński M., Profesor doktor habilitowany medycyny Adam Jakub Masztalerz (1925-2004) – współtwórca wrocławskiej szkoły ortopedii szczękowej i ortodoncji. *Dent. Med. Probl.*, 2012, 49(3), 459–474.
- [5] Gajda Z., *Nauczanie medycyny na wydziale lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w dobie Rzeczypospolitej Krakowskiej*, Wrocław–Kraków–Warszawa (Polska) 1978.
- [6] Gajda Z., *Wydział Lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Uniwersytet Jagielloński. Collegium Medicum, Kraków (Polska) 2003.
- [7] Gajda Z., *O ulicy Kopernika w szczególności, o Wesolej w ogólności*, Uniwersytet Jagielloński. Collegium Medicum, Kraków (Polska) 2005.
- [8] Gajda Z., *Do historii medycyny wprowadzenie*, Wydawnictwo WAM, Kraków (Polska) 2011.
- [9] Gajda Z., *Przewodnik po Krakowie dla medyków, czyli Kraków medyczny w aspekcie historycznym*, Księgarnia Akademicka, Kraków (Polska) 2015.
- [10] Gajda Z., *Monumenta Medica Cracoviensia*, Krakowskie Towarzystwo Miłośników Historii Medycyny, Księgarnia Akademicka, Kraków (Polska) 2017.
- [11] Gajda Z., *Medale medyczne Małgorzaty Kot*, Krakowskie Towarzystwo Miłośników Historji Medycyny, Kraków (Polska) 2018.
- [12] Gajda Z., *Historia medycyny dla każdego*, Fronda PL, Warszawa (Polska) 2021.
- [13] Gajda Z., *Cracovia Medica*, Księgarnia Akademicka, Kraków (Polska) 2022.
- [14] *Chirurgia w okupowanym Krakowie. Wspomnienia*, red. Gajda Z., Wysocki A., Akademia Medyczna, Kraków (Polska) 1993.
- [15] Gajda Z., Odo Bujwid (1857-1942). *Postępy Mikrobiologii*, 1994, 33 (4), 431–434.
- [16] Kuchowicz Z., *O biologiczny wymiar historii. Książka propozycji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa (Polska) 1985.
- [17] Gryglewski R.W., *Zarys historii Katedry Medycyny CM UJ*, [online] <https://kchm.cm-uj.krakow.pl/o-katedrze/> – 27.08.2023.
- [18] Gościński I., Wiernikowski A., Zawiliński J., Towarzystwo Lekarskie Krakowskie a Wydział Lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego – przeszłość i terażniejszość. *Przegl Lek*, 2014, 71(4), 240–242.
- [19] Gajda Z., Pomnik Macieja z Miechowa wrócił na ul. Kopernika. *Alma Mater*, 2021, 222–223, 93.
- [20] Nowak J., *Moja mała Ojczyzna dawniej i dziś. Od legendarnego Miecha...*, [online] <https://sp2miechow.szkołnastrona.pl/a,992,moja-mala-ojczyzna-dawniej-i-dzis-od-legendarnego-miecha> – 13.09.2023.
- [21] Gajda Z., Jak Pasteur i Virchow zostali członkami Akademii Umiejętności w Krakowie. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, 1963, 8(4), 525–532.
- [22] Gajda Z., *Jacek Augustyn Łopacki: Studium z dziejów kultury medycznej w Krakowie w XVIII w.*, Ossolineum, Kraków (Polska) 1969.
- [23] Strzałkowski A., Chwalba A., Dybiec J. i wsp., Dyskusja po referacie Andrzeja Chwalby „Metodologiczne aspekty badań nad historią Polski w XIX wieku”. *Prace Komisji Historii Nauki PAU*, 2004, 6, 89.
- [24] Nagranie wywiadu przeprowadzonego na antenie przez J. Drużyńską 28.07.2021, [online] <https://www.radiokrakow.pl/audycje/zaczelo-sie-od-archiwaliow-o-historii-medycyny-z-prof-zdzislawem-gajda> – 30.08.2023.
- [25] Wojtasiński Z., *Prof. Gajda: bez znajomości medycyny w jej rozwoju nie można zrozumieć współczesnej medycyny*, 1.02.2021, [online] <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C86082%2Cprof-gajda-bez-znajomosci-medycyny-w-jej-rozwoju-nie-mozna-zrozumiec> – 30.08.2023.
- [26] Katolickie Stowarzyszenie Lekarzy Polskich, Oddział Mazowiecki bł. Ewy Noiszewskiej – strona mazowieckiego oddziału, [online] <http://kslpmazowsze.pl/> – 6.09.2023.
- [27] Zwolski S., Sprawozdanie Komisji Historii i Filozofii Medycyny O/PAN w Krakowie (1999-2002), Krakowska Komisja Historii i Filozofii Medycyny PAN. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 2003, 66, 206–210.
- [28] Bojczuk H., *Graficzne znaki książkowe lekarzy i współczesnych stomatologów polskich*, [online] <http://bibl.amwaw.edu.pl/emf/oexlibrisach/drugastrona.html> – 31.08.2023.
- [29] *Prof. dr hab. med. Zdzisław Gajda*, [online] <https://www.gbl.waw.pl/p/prof-dr-hab-med-zdzislaw-gajda> – 27.08.2023.
- [30] *Doktoraty* [wyniki wyszukiwania], [online] <https://portalwiedzy.cm-uj.krakow.pl> – 23.01.2024.

Ryc. 1. Prof. Zdzisław Gajda

Ryc. 2. Św. Apolonia trzymająca szczypce z wyrwanym zębem

ZDZISŁAW GAJDA

HISTORIA MEDYCYNY DLA KAŻDEGO

